

ÕPPEMATERJAL 7

LASTE TÖÖJÕU KASUTAMISE OHVRITE LOOD

RÜHM 1

1. [John Allett](#) läks tekstiilivabrikusse tööle 14-aastaselt. Allett oli 53-aastane, kui Michael Sadler Ühendkuningriigi Parlamendi Alamkojast teda 21. mail 1832. aastal küsitles.

Küsimus: Kas töötundide arv on kasvanud?

Vastus: Kui ma vabrikusse tööle läksin, töötasin ma ligi 11 tundi päevas, kuid aja jooksul on töötundide arvu suurendatud viieteistkümne, kuueteistkümne ja mõnikord isegi kaheksateistkümne tunnini päevas. Mu oma lapsed näivad muidu suhteliselt energilised, aga nädala lõpupoole hakkab nende jõud otsa lõppema.

Küsimus: Kas nad peavad kogu aeg seisma?

Vastus: Kogu aeg. Puhata ei saa üldse.

Küsimus: Kas nad on väga väsinud?

Vastus: Väga väsinud. Õhtuti küsib mu noorim poiss : „Issi, mis kell on?” Ja mina vastan, et seitse. „Oh! Kas veel kaks tundi kella üheksani?” Ma ei suuda seda taluda; vahel mõtlen, et parem, kui nad näljasurma sureksid selle asemel, et neid niimoodi ära kasutatakse. Kuulen teda koju jõudes ukse peal hüüdma „Emme, kas õhtusöök on valmis?” Ja kui ta mu kukilt maha tõstetakse, jääb ta sööma jõudmata juba magama.

Küsimus: Millal see laps vabrikus tööd alustas?

Vastus: Kuue-seitsme aastaselt.

Küsimus: Kas päeva teisel poolel toimub rohkem tööõnnetusi?

Vastus: Minu teada on rohkem tööõnnetusi päeva alguses kui teisel poolel. Ühte nägin ise pealt. Laps töötas villaga, valmistas seda masinasse laskmiseks ette. Aga ta jäi rihma taha kinni, sest oli vaevu ärkvel, ja rihm tõmbas ta masinasse. Pärast leidsime ühe jäseme siit ja teise sealt, masin rebis ta tükkideks. Ta kadus tervenisti sinna sisse ja purustati.

EUROOPA AJALOO MAJA

2. [Elizabeth Bentley](#) sündis 1809. aastal Leedsis. Ta hakkas linavabrikus tööle kuueaastaselt. Michael Sadler Ühendkuningriigi Parlamendi Alamkojast küsitles teda 4. juunil 1832. aastal. Elizabeth rääkis, kuidas kraasimisruumis töötamine tema tervist tõsiselt kahjustas: „Seal oli nii tolmu, hingasime tolmu sisse, ja töö oli väga raske. See mõjus tervisele nii, et korve maha tirides tõmbasin ma oma kondid paigast ära.” Ta selgitas, et ta keha on nüüd „täitsa sant”. See olevat alanud, kui ta oli umbes kolmeteistkümne aastane ja läks edaspidi hullemaks.

- Küsimus:** Kui pikk oli sinu tööaeg?
Vastus: Lapsena töötasin hommikul kella viiest õhtul kella üheksani.
Küsimus: Kui palju anti aega söömiseks?
Vastus: Kell kaksteist anti meile aega 40 minutit.
Küsimus: Kas teil oli ette nähtud aeg hommikusöögiks või joogipausideks?
Vastus: Ei, võtsime selle, kui mahti oli.
Küsimus: Kas teil oli aega seda süüa?
Vastus: Ei. Me pidime söögi sinna jätma või koju võtma, ja kui me seda koju kaasa ei võtnud, siis võttis selle järelevaataja ja andis sigadele.
Küsimus: Mis juhtus, kui te aeglasemalt töötasite või tööle hilinesite?
Vastus: Nad andsid meile rihmahoope.
Küsimus: Mis tööd sa tegid?
Vastus: Olin kraasimisruumis kaaluja.
Küsimus: Kui pikalt sa seal töötasid?
Vastus: Poole viiest hommikul kuni kaheksani õhtul.
Küsimus: Kuidas kraasimisruum välja näeb?
Vastus: Tolmu. Nii tolmu, et ei näe üksteist.
Küsimus: Kas kraasimisruumis töötamine mõjus su tervisele?
Vastus: Jah. Seal oli nii tolmu, hingasime tolmu sisse, ja töö oli väga raske. See mõjus tervisele nii, et korve maha tirides tõmbasin ma oma kondid paigast ära.
Küsimus: Kas selle töö tõttu on su keha täitsa sant?
Vastus: Jah, selle tõttu.
Küsimus: Millal see pihta hakkas?
Vastus: Ma olin umbes kolmeteistkümne aastane kui see hakkas, ja edaspidi läks hullemaks. Kui mu ema suri, pidin ise hakkama saama.
Küsimus: Kus sa praegu elad?
Vastus: Vaestemajas.
Küsimus: Kas sa oled vabrikus töötamiseks täiesti kõlbmatu?
Vastus: Jah.
Küsimus: Kas sa tahtsid töötada nii kaua kui suudad, väiksest peale?
Vastus: Jah.
Küsimus: Ja sa toetasid oma leseks jäänud ema nii kaua, kui suutsid?
Vastus: Jah.

RÜHM 2

1. [John Birley](#) sündis 1805. aastal Londonis, Bethnal Greenis. Ta isa suri, kui poiss oli kaheaastane. Ta ema haigestus ja 1810. aastal saadeti John Birley koos õega Bethnal Greeni töömajja. Birley on selle kohta hiljem märkinud, et „Meil oli hea toit, head voodid ja vaba aeg kaks kuni kolm korda nädalas. Meid õpetati lugema ja meid koheldi igas mõttes hästi.”

„Samal aastal, kui mu ema suri ja ma olin kuue-seitseme aastane, tuli töömajja mees, kes otsis maapiirkonda õpipoisse. Meid kõiki, umbes nelikümmend poissi, kutsuti söögisaali. Seal oli minu mäletamist mööda laua taga umbes kaksikümmend härrat, sullepead käes ja paberid ees. Meid kutsuti ükskhaaval nimepidi välja. Seisime kõik nende ees reas. Hõigati minu nime ja ma astusin ette.” Üks mees ütles: „Noh, John, sa oled tragi poiss, kas tahad maale minna?” Ma vastasin: „Jah, söör.”

Birley viidi Derbyshire'i krahvkonda Buxtonisse. „Jõudsimme Buxtonisse laupäeva pärastlõunal kell neli. Seal ootas meid kattedega vanker. Ronisime kõik sisse ja sõitsime õpipoiste majja Littoni tekstiilivabriku juures, mis on ligi kuus miili Buxtonist. Vanker peatus ja me läksime sisse, kus kohtusime peremehega, kes tuli meid üle vaatama ja andis korraldusi selle kohta, kuhu meid paigutada. Toodi õhtusöök. Me olime väga näljased, kuid ei suutnud seda süüa. See oli Derbyshire'i kaerakook, mida me polnud kunagi enne näinud. Maitses hapu äädikas.”

John Birley sai teada, et on nüüdsest õpipoiss Cressbrooki tekstiilivabrikus. „Töötasime tavaliselt viiest hommikul üheksa või kümneni õhtul. Laupäeviti kella üheteistkümneni või sageli kaheteistkümneni, ja pühapäeval saadeti meid masinaid puhastama. Hommikusöögiks aega ei antud ja õhtusöögiks või teejoomiseks ei olnud lubatud istuda. Läksime vabrikusse kell viis ja töötasime kella kaheksa või üheksani, kui toodi hommikusöök, milleks oli veega keedetud ja sibulatega maitsestatud kört koos kaerakoogiga. Õhtusöögiks olid Derbyshire'i kaerakoogid, mis olid lõigatud neljaks ja pandud kahte kuhja. Üks oli võiga ja teine suhkrusiirupiga. Kaerakoogi kõrval olid piimatopsid. Jõime piima ära ja läksime, kook käes, tagasi tööle, ilma et oleksime istunud. Töötasime nii kella üheksa või kümneni õhtul, kuni vesiratas seisma pandi. Lõpetasime töö ja läksime tagasi oma majja, mis oli vabrikust ligi kolmesaja jardi kaugusel. Sinna mahtus ligikaudu sada viiskümmend õpipoissi.”

Nagu enamikku õpipoisse, koheldi Birleyt väga karmilt: „Peremehel, mister Needhamil, oli viis poega: Frank, Charles, Samuel, Robert ja John. Pojad ja järelevaataja, mees nimega Swann, käisid vabrikus edasi-tagasi, kepid käes. Frank peksis mind ükskord nii, et ehmus isegi. Ta arvas, et on mind tapnud. Ta oli mind meelega löönud ja ma kaotasin teadvuse. Ükskord lükkas ta mind pikali ja ähvardas kepiaga. Tõstsin pea kaitseks käe ette ja ta lõi kõigest jõust, nii et mu küünarnukk oli puruks. Sellest on siiani armid ja mu käsi valutab, nii see jääbki nüüd kogu eluks.”

Birley otsustas teavitada oma raskest olukorrast Bethnal Greeni töömaja: „Otsustasin, et annan Bethnal Greeni härradele teada, kuidas meid siin koheldakse, seega kirjutasin John Oatsile kirja ja viisin selle Tideswelli postkontorisse. Kiri tehti lahti ja anti vanale Needhamile. Ta peksis meid kepiaga nii, et me suutsime vaevu roomata. Veidi peale seda külastasid meid kolm härrat Londonist. Kuid enne ülevaatuset pesti meid puhtaks ja tehti korda ning meil kästi öelda, et meile meeldib töö vabrikus ja et meid koheldakse hästi. Needham ja ta pojad viibisid samal ajal juures. Meilt küsiti küsimusi ja me vastasime nii, nagu kästud, me ei julgenud teisiti, sest teadsime, mis juhtub, kui tõtt rääkima peaksime.”

James Rayner Stephens küsitles Birleyt 1849. aasta suvel. John Birley kirjeldus oma elust lapstöölisena Cressbrooki tekstiilivabrikus ilmus ajalehes The Ashton Chronicle 19. mail 1849.

2. [11-aastase tütarlapse tunnistus nn tööstusajastu algusest, kaevanduskomisjoni küsitlusuuringu \(1842\) lk. 42 :](#)

„Töötan kolmandat aastat kaevanduses oma isa nime all. Laskun kaevandusse kell kaks öösel ja tulen maa peale kell üks või kaks pärastlõunal. Õhtul lähen kell kuus magama, et suudaksin järgmisel hommikul taas alustada. Selles kaevanduse osas, kus ma töötan, on maardla järsu nõlvaga. Pean koormaga üles ronima neljast kallakust või redelist, enne kui kaevanduse peakäiku jõuan. Minu töö on täita neli kuni viis 200-kilost vagunit. Viie vaguni täitmiseks tuleb kakskümmend korda edasi-tagasi käia. Kui ma ei jõua, saan peksta. Tunnen suurt kergendust, kui päev läbi saab, see kurnab mind täiesti ära.”

3. [Kontrollkäigu protokoll](#) (Loire'i departemangu arhiiv, 88 M 21)

„8-aastane Jean-Marie Januel töötas 27. juulil Irénée Laurent'i klaasitehases Veauche'is meeskonnas, kes alustab tööd kell 4 hommikul ja lõpetab kell 12 öösel. Raskendava asjaoluna ei käi see laps koolis, tal puudub tööraamat ja ta ei ole kantud tööjõuregistrisse, mis lubab arvata, et see laps on meelega meie kaitsva kontrolli alt välja jäetud.” „Olles veendunud, et meie eest varjatakse öösel töötavaid lapsi, läksime 9. mail 1891. aastal pööningukorrusele, kus asusid magamisruumid, ning avastasime sealt Granger Josephi nimelise poisi, kes oli end voodisse peitnud, ise üleni riides, müts peas ja jalanõud jalas, isegi töövahend veel käes. Kui me teda küsitlesime, väitis ta esialgu, et ei tööta, lihtsalt magas nii, üleni riides, kuid hiljem hr Perrichoni juuresolekul tunnistas ta, et kuulub meeskonda, kes töötab öövahetuses keskööst keskpäevani. Tütarlaste magamisruumi ei sõandanud me minna ja jätsime oma küsitluse katki, kuid oleme siiski veendunud, et meie eest varjati alaealisi tütarlapsi, kes magasid täiesti riides.”

RÜHM 3

William Dodd, „Jutustus vabrikus sandistunud William Doddi kogemustest ja kannatustest” (1841)

Kuueaastaselt asusin tööle heide jätkajana. Heide jätkaja tööülesandeid ei mõista lugeja muidu, kui on tuttav villase lõnga ketrusmasinaga. Ketrusmasin sarnaneb veidi H-tähega, selle üks pool on liikumatu ja teine liigub, seda saab liikumatu osa vastu lükata, nagu kummutisahtlit. Liikuv osa ehk sahtel liigub kuuel raudrattal kolme rööpa peal edasi-tagasi, nagu vagun raudteel. Sahtlis on 70–100 värtnat, mille paneb pöörlema üks ratas, mis kuulub ketraja hoole alla. Kui ketraja lükkab sahtli masina liikumatu osa lähedale, saab ta iga värtna jaoks teatava pikkusega, umbes 10–12 tollise heideriba, mille ta tagasi tõmbab ja lõngaks keerutab. Lõng keritakse värtnale, sahtel lükatakse jälle lähemale ja saavad uued heideribad.

Heide jätkaja võtab heideribad vasakusse kätte, ligikaudu kaksikümmend tüki korraga. Ta hoiab neid umbes nelja tolli kauguselt ühest otsast, teised otsad ripuvad vabalt. Need võtab ta ühendamiseks ükshaaval paremasse kätte, asetab heideribade otsad ligikaudu kahe tolli ulatuses üksteise peale ja hõõrub lõuendi peal kokku. Ta peab olema väga osav, et ketrajale kogu aeg heide ette anda. Hea heide jätkaja suudab anda heideribasid 30–40 värtnale.

Päeva jooksul liigub läbi heide jätkaja sõrmede suur hulk heideribasid. Iga jätkamine tähendab kolme-nelja hõõrumist kolme-nelja tolli ulatuses ja pidev heideribade nühkimine ühe käega kareda katte peal kulutab nahka ja paneb sõrmed veritsema. Heide jätkaja seisab tööasendis parem jalg ees ja parem kehapool masina raami poole. Heide jätkamiseks liigub ta raami ees mitte edasi-tagasi, vaid küljetsi, kogu aeg end parema küljega raami poole hoides. Selles asendis on ta kogu päeva, käed, jalad ja silmad pidevas liikumises. Lihtne on märgata, et kogu ta keharaskus on paremal põlvel, mis on alati esimene liiges, mis tunda andma hakkab.

Töötasin nii kaua, et suutsin pärast vaevu koju minna. Inimesed, kes mind tänaval komberdamas nägid, peatasid mind vahel ja ütlesid, et peaksin vabrikus töötamise lõpetama. Aga ma ei olnud ju iseenda peremees. Päeval vaatasin tihti kella ja arvutasin, palju veel tööpäeva lõpuni on jäänud. Õhtud veetsin järgmiseks päevaks ette valmistudes – hõõrusin põlvi, pahkluid, küünarnukke ja randmeid õliga jne. Nutsin voodis end magama ja palusin jumalat, et ta hommikuks mu piinad lõpetaks. [...]

Mu jalad moonduisid. Kõige kergem oli seista nii, et jalad olid veidi lahus ning põlved ja reied kokku pressitud. Nii moodustus justkui kaar, mis keha paremini toetas. Kuid jalgade painutamine ja kõverdamine mõjus halvasti veresoontele. Üks tõsine häda, mis häiritud vereringest tekib, on see, et luuüdi hakkab kärbuma. Seejärel hävib luu.

1840. aasta kevadel hakkasin paremas randmes valu tundma, mu liigesed olid vabrikus töötamisest kulunud. Paistetust ja valu läks üha suuremaks ja kuigi ma sain arstidelt nõuandeid, ei olnud neist midagi kasu. Kui olin töölt pikka aega eemal olnud ja elatusvahendid hakkasid otsa lõppema, pidin minema St Thomase haiglasse, kus minu eest igati hoolitseti. Varsti sai kõigile, kes mind nägid, selgeks, et mul tuleb kas käest loobuda või surra. Haigla kirurgid kogunesid nõupidamisele ja jõudsid järeldusele, et käsi tuleb igal juhul amputeerida. 18. juulil toimuski operatsioon. Käsi võeti maha veidi altpoolt küünarnukki. Sellega läks nurja mu plaan puudusekannatamisest välja tulla ja töömaja vältida.

William Dodd küsitles oma 1842. aastal ilmunud raamatus „Vabrikusüsteem koos näidetega” (The Factory System: Illustrated) Richard Arkwrighti endist töötajat John Reedi:

John Reed on masendusttekitavalt sandistunud noormees Cromfordist. Ta rääkis järgmise kurva loo: „Läksin Arkwrightide puuvillavabrikusse tööle üheksa-aastaselt. Olin siis kena, tugev ja terve poiss, käed-jalad korras. Teenisin alguses kaks šillingit nädalas, 72 töötundi eest. Töötasin vabrikus kokku kümme aastat ja mu palk kasvas tasapisi, kuni sain kuus šillingit ja kolm penni nädalas – see oli kõige suurem palk, mis ma üldse teenisin. Aja jooksul sandistus nii, et 19- aastaselt ei suutnud ma enam masina taga seista ja pidin töötamisest loobuma. Mu koguteenistus oli umbes 130 šillingit ja selle summa eest sai minust haletsusväärne sant, kelle need, kes minu töö pealt kasu lõikasid, pennigi maksmata kõrvale heitsid.”

Noor mees, kes looduse poolt peaks olema ilmselgelt tugev ja turske, on parimais eluaastais sandiks jäänud ja kõik tema tulevikuplaanid on igaveseks läbi! Sellist santi ei olegi ma varem kohanud. Ta ei suuda muidu püsti seista, kui ühe käega kepi najale ja teisega toolile toetudes; tema jalad on igatpidi kõverdunud. Ta keha on peast põlvedeni kumer nagu C-täht. Ta ei julge kodust välja minna, sest inimesed jõllitavad teda. Nüüd õpib ta lastejalatsite valmistamist ja loodab, et suudab nii endale elatist teenida.

Ma olen selles kaunis ja romantilises paigas palju jalutanud, näinud uhket lossi ja teisi Arkwrightidele kuuluvaid hooneid ning ma ei suuda jätta võrdlemata selle varaka perekonna praegust elu-olu nende jõukusele alusepanija tagasihoidliku olukorraga 1768. aastal. Tahaks loota, et nendel, kes on saavutanud sellise rikkuse ja silmapaistvuse, on natukegi kaastunnet vaeste santide vastu. Kui asi on üksnes selles, et tuleb inimeste tähelepanu juhtida, ja seda pole varem tehtud, siis loodan, et John Reedi juhtum aitab asja parandada.

RÜHM 4

1. [David Bywater](#) sündis 1815. aastal Leedsis. Michael Sadler Ühendkuningriigi Parlamendi Alamkojast küsitles Bywaterit 13. aprillil 1832. aastal. Bywater selgitas, kuidas ta töötas: „Alustasime kell üks esmaspäeva öösel ja töötasime kella kaheksani, hommikusöögini. Meile anti selleks pool tundi. Seejärel töötasime kuni kella kaheteistkümneni, mil oli pooletunnine joogipaus, ja siis poole üheteistkümneni õhtul, kui anti pooleteisetunnine puhkepaus keskööni. Seejärel töötasime jälle kuni hommikusöögini, milleks saime pool tundi, seejärel kella kaheteistkümneni, lõunasöögiks anti meile tund. Järgmine paus oli kell viis teisipäeva õhtupoolikul, see oli pooletunnine joogipaus, siis töötasime kuni kell sai üksteist ja lõpetasime vahetuse kell viis kolmapäeva hommikul. Bywateri väitel sandistus ta töö tõttu: „See tegi mind põlvedest väga kõveraks.”

Küsimus: Kui vana sa olid, kui aurumasinasektsioonis öötööga alustasid?

Vastus: Peaaegu neliteist.

Küsimus: Kirjelda palun komisjonile oma töötingimusi pikkade vahetuste jooksul.

Vastus: Alustasime kell üks esmaspäeva öösel ja töötasime kella kaheksani, hommikusöögini. Meile anti selleks pool tundi. Seejärel töötasime kuni kella kaheteistkümneni, mil oli pooletunnine joogipaus, ja siis poole üheteistkümneni õhtul, kui anti pooleteisetunnine puhkepaus keskööni. Seejärel töötasime jälle kuni hommikusöögini, milleks saime pool tundi, seejärel kella kaheteistkümneni, lõunasöögiks anti meile tund. Järgmine paus oli kell viis teisipäeva õhtupoolikul, see oli pooletunnine joogipaus, siis töötasime kuni kell sai üksteist ja lõpetasime vahetuse kell viis kolmapäeva hommikul.

Küsimus: Kas sa läksid siis koju?

Vastus: Ei, me magasime vabrikus.

Küsimus: Kuidas te vabrikus magasite?

Vastus: Võtsime riided seljast, ainult särgid jätsime, ja läksime vabriku kõige soojemasse ossa, kõige kuivemate riidetükkide peale.

Küsimus: Kas te sõite püsti seistes?

Vastus: Jah, panime toidukorvid kastide peale.

Küsimus: Kas su jalad olid enne selle pika ja kurnava tööga alustamist korras?

Vastus: Jah.

Küsimus: Kuidas töö su jalgadele mõjus?

Vastus: See tegi mind põlvedest väga kõveraks.

Küsimus: Kui sa oleksid keeldunud pikki vahetusi tegemast ja oleksid tahtnud töötada ainult mõõduka tööajaga, kas sind oleks töökohale jäetud?

Vastus: Siis oleksin pidanud lahkuma. Mind oleks kohe minema saadetud.

Küsimus: Kas sul on teavet selle kohta, mis tagajärjed sellel on, et sa nõustusid tunnistusi andma?

Vastus: Järelevaataja ütles mu vennale, et kui ma Londonisse peaksin tulema, ei saa ma enam kusagil tööd, ja mu vend ka mitte. Mu vend ütles, et ta ei saanud sinna midagi parata, aga ma arvan, et esimesel võimalusel saadetakse ta minema. Sest kui terve pere töötab ja keegi teeb vea, lastakse kõik lahti.

2. [Sarah Carpenter](#) oli klaasipuhuja tütar. Ta isa suri, kui tüdruk oli kaheksa-aastane, ja perekond pidi minema Bristolis töömajja. Sarah meenutas hiljem: „Mu vend saadeti töömajast minema, nagu paljud teisedki lapsed – neid viidi ära vankritäite kaupa. Mu ema ei teadnud kaks aastat, kuhu ta viidi. Ta viidi minema keset ööd ilma ema teadmata ja töömaja ametnikud ei öelnud, kus ta on.”

Paar aastat hiljem saadeti Sarah oma vennale järgi, tööle Cressbrooki tekstiilivabrikusse: „Meie tavapärase toit oli kaerakook. See oli paks ja jämedast jahust. Kaerakook pandi metallanumasse ja peale valati keedetud piim veega. See oli meie hommiku- ja õhtusöök. Lõunasöögiks oli kartulivorm keedetud peekoniga, mida oli tükike siin ja teine seal, ning kogu roog ujus rasvas nii, et suutsime seda vaevu neelata, kuigi olime sedavõrd näljased, et oleks söönud ükskõik mida. Teed ega võid ei näinud me kunagi. Juustu ja tumedat leiba saime korra aastas. Meil oli ainult kolm söögikorda päevas, kuigi me tõusime kell viis hommikul ja töötasime kuni üheksani õhtul.”

Karistused olid tekstiilivabrikus väga karmid: „Kraasimisruumi ülemuse nimi oli Thomas Birks, aga kõik kutsusid teda Põrgu Tomiks. Ta oli väga kuri inimene – peremehe poolt oli talle antud õigus kõiki nuhelda, eriti lapsi. Nägin tihti, kuidas ta tõmbas suurtel, seitsme-kaheksateistaastastel tüdrukutel seeliku üles, viskas nad üle oma põlve ja kolkis neid käega meeste ja poiste nähes. Kõik kartsid teda. Ta ei lubanud meil isegi rääkida. Ükskord ta kukkus rängalt ja me kõik hüppasime rõõmust. Lootsime, et ta sureb.”

Mõned lapsed proovisid põgeneda: „Väljaspool tööaega pandi meid alati luku taha, kuna kardeti, et keegi võib põgeneda. Ühel päeval oli uks lahti unustatud. Charlotte Smith ütles, et tema teeb otsa lahti ja läheb minema, kui teised ka järgi tulevad. Ta läks välja, aga keegi ei järgnenud talle. Peremees sai asjast teada ja lasi ta kinni võtta. Charlotte'il juustest haarates võttis ta noa ja lõikas tüdruku juuksed peanaha lähedalt maha. Neil oli tavaks vabrikus tüdrukutel juuksed maha ajada, kui keegi tabati poistega juttu rääkimast. Juuste mahaajamine oli kohutav karistus. Kartsime seda rohkem kui midagi muud, tüdrukud on ju oma juuste üle väga uhked.”

James Rayner Stephens küsitles Sarah Carpenteri 1849. aasta suvel. Sarah' kirjeldus tema elust lapstöölisena Cressbrooki tekstiilivabrikus ilmus ajalehes *The Ashton Chronicle* 23. juunil 1849.

RÜHM 5

VÄLJAVÕTTED RAAMATUST – „Robert Blincoe mälestused” (A Memoir of Robert Blincoe, 1828)

1799. aasta suvel läks liikvele kuulujutt, et krahvkonna ametnike, St. Pancrase töömaja järelevaatajate ja Nottinghami lähedal asuva suure puuvillavabriku omaniku vahel on sõlmitud kokkulepe. Lastele räägiti, et kui nad puuvillavabrikusse lähevad, tehakse neist daamid ja härrad – et nad saavad süüa rostbiifi ja ploompudingit, sõita peremehe hobustega, kanda hõbekellasid ja neile antakse palju taskuraha. 1799. aasta augustis said kaheksakümnest seitsmeaastasest või umbes nii vanadest poistest ja tüdrukutest õpipoisid kuni nende kahekümne esimese eluaastani. [...]

Värskelt saabunud viidi suurde, pikkade kitsaste laudade ja puupinkidega ruumi. Neil kästi lauda istuda, poisid ja tüdrukud eraldi. Õhtusöögiks anti piimaga keedetud sinakat kõrti. Leib oli osaliselt rukkijahust, väga tume ja nii pehme, et seda oli raske neelata, sest kleepus hammaste külge. Kus on meie röstbiif ja ploompuding, küsis ta endalt.

Saabusid õpipoisid vabrikust. Poistel oli seljas üksnes särk ja püksid. Nende koredad särgid olid lahtise kaelusega ja juuksed nägid välja nii, nagu poleks neid iialgi kammitud. Tüdrukutel, nagu poistelgi, polnud ei sukki ega jalanõusid. Sisenedes uudistasid mõned vanadest olijatest uusi tulijaid, kuid enamik neist otsis silmadega kõigepealt oma õhtusööki, milleks olid söögiruumi avanevast luugist jagatavad värsked kartulid.

Laua peal ei olnud laudlina, millega uued tulijad töömajas harjunud olid, ei taldrikuid, nuge ega kahvleid. Märanguande peale tormasid õpipoisid luugi juurde, kust igaüks sai oma portsjoni ja tuli tagasi laua äärde. Blincoe oli jahmunud, nähes kuidas poisid oma särgi välja tõmbasid ja seda mõlema käega hoides võtsid vastu neile õhtusöögiks ette nähtud portsu kuumi keedukartuleid. Tüdrukud hoidsid kombekamalt oma mustast võidunud põllest, ja portsu kätte saanud, kiirustasid tagasi kohale, kus kõik oma jao ahnelt alla kugistasid ja lootusrikkalt uue portsu järele ringi vaatasid. Seejärel tormas näljane kamp uustulnukate laua äärde ja sõi isukalt ära kõik leivakoorukesed ja kõrdi, mis need järele olid jättnud. [...]

Ruumi, kuhu Blincoe ja mitu teist poissi magama pandi, viis kaks treppi. Kahekorruselised võrevoodi taolised magamisasemed olid paigutatud kõigi seinte äärde. Voodites magati kahekaupa. Valitseja kutsus uued tulijad enda juurde ja määras igaühele voodikoha ja –kaaslase, uusi õpipoisse ühte voodisse ei lubatud. Poiss, kellega Blincoe kokku pandi, hüppas kärmelt koikusse ja jäi ilma palvet lugemata magama enne, kui Blincoe riidestki lahti jõudis võtta. Kui ta voodisse jõudis, ajas naabri õliste riiete ja pesemata ihu lehk tal südame pahaks. [...]

Blincoe määrati töötama ruumi, kus oli ülevaatajaks Smithi-nimeline mees. Tema esimeseks tööülesandeks oli korjata üles maha kukkunud puuvill. See näis lihtsaimast lihtsam. Ta hakkas hoolega tööle, kuigi masinate pöörlemine ja müra kohutas teda ning tolmu ja suitsupahvakud tahtsid hinge matta. Harjumatust lehest tekkis tal varsti peapööritus ja selg jäi pidevast küürutamisest kangeks. Blincoe otsustas selle peale maha istuda, kuid selline käitumine, nagu ta varsti teada sai, oli puuvillavabrikutes rangelt keelatud. Ülevaataja Smith kamandas ta jalule. Blincoe kuuletus ja töötas kuni kella kaheteistkümneni, kuus ja pool tundi ilma mingi vaheajata.

Mõnda aega töötas Blincoe, nagu eespool kirjeldatud, seejärel edutati teda tähtsamale töökohale. Kuna ta oli tööülesande täitmiseks liiga lühike, pandi ta seisma paku peale. Kuid kuidas ta ka püüdis, ei suutnud ta masinaga sammu pidada. Vaene laps püüdis asjata selgitada, et ta ei suuda kiiremini töötada. Ülevaataja karistas teda karmilt. Koos oma saatusekaaslastega oli Blincoe täiesti ülevaatajate meelevaldas, keda ta pidas metsikuteks, harimatuteks jõhkarditeks. Blincoe kaebas

EUROOPA AJALOO MAJA

juhataja mr Bakerile, kuid see vastas vaid: „Tee oma tööd paremini, siis sa ei saa peksa.” Ülevaataja, kelle alla Blincoe kuulus, pidi teatud aja jooksul lõpetama teatud hulga tööd. Kui keegi lastest oma tööga toime ei tulnud, jäi ülevaataja süüdi ja lasti töölt lahti.

Littonis elav sepp William Palfrey töötas täpselt Blincoe tööruumi all. Laste karjed ja nutt häirisid teda väga. Blincoe sõnul nirises ülakorruselt alla tihti ka verd. Suutmata laste hädakisa taluda, tagus Palfrey vastu lage nii kõvasti, et lauad kerkisid, ja karjus: „Häbi teile! Kas tapate seal lapsi?” Oma käitumisega kutsus inimsõbralik sepp julmi ülevaatajaid korrale, vähemalt nii kaua, kuni ta sepikojas oli; kuid ta läks kell seitse koju, ja niipea kui Woodward, Merrick ja Charnock teadsid, et Palfrey on läinud, lõid ja tagusid nad õpipoisie ilma igasuguse mõõdutundeta. [...]

Mary Richards, kes töömajast lahkudes oli silmapaistvalt ilus ligi kümneaastane tütarlaps, töötas heideraami taga, mille all põrandal oli horisontaalne võll, mis raami pööras. Ühel õhtul juhtus, et tüdruku põll jäi võlli taha kinni. Ühe hetkega tõmbas suur jõud ta põrandale. Tüdruk karjus südantlõhestavalt. Blincoe tormas tema poole ning pidi halvatult ja abitult pealt vaatama õudusttekitavat stseeni. Võll keeras teda üha, ta käsivarred, jalad ja kõik ragises, kui luud purunesid, veri voolas raamile ja põrandale, pea purunes... Viimaks kiilus ta moondunud keha põranda ja võlli vahele kinni, ja kuna veetase oli madal ja rattad ei jooksnud, jäi võll seisma. Kui tüdruk vabastati, olid kõik ta luud katki ja pea kohutavalt lõmastatud. Ta elutu keha viidi minema.